

ԳՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նմանութիւնը գրականութեան մէջ մտաւոր աշխատութիւն մըն է, որով հեղինակ մը կը ջանայ հետեւիլ դրուած օրինակի մը ծրագրին, ոճին, լեզուին և նոյն իսկ բառերուն: Բառին ընդարձակ առմամբ, նմանութիւնը մարդկութեան յատուկ է: Ամենէն առաջ, արուեստի նմանողները սկսան օրինակել ընտելները, ամենամեծ առաջնորդը, որուն դասերը կըրնան միշտ կրկնուիլ: Յետոյ ուրիշներ գալով, մղուած անոնց օրինակէն և անձնական զորոյմէ, զգացրին հանճարեղ մարդկանց ազդեցութիւնը:

Գրականական պատմութիւնը չէ կրցած հասնիլ բուն իսկ գաղափարներու աղբիւրին: Գիտենք, օրինակի համար, որ, երեսուն դարերու ընթացքին մէջ, հոմերական գիւտը առաջնորդ եղած բոլոր գրականութեանքն. ծանօթ է նաեւ, իր յերդէս, Ուփոկլէս, Էւրիպիդէս, Վիրգիլիոս, Խասսոյ, Ռասին և այլք անկէ ներշնչուած են. բայց գտնուած չէ այն աղբիւրին ակը, որ կրցեր է ջուր բայելի անթիւ առուակներուն: Անվիճելի է, որ հեղինակ ըսուելու առաջին պայմանն է կերպ մ'ունենալ եռանդուն ու զօրեղապէս զգալու: Բանաստեղծութիւնը ստեղծելու պարգեւ մ'է, և ոչ թէ նմանելու՝ այլոց ոտանաւորի վերածած իմաստներուն. — սկզբունք մըն է աս: Ով որ բան մը չունի ըսելիք, պէտք չզգար գրելու, անշուշտ: Բայց աշխարհիս վրայէն այնչափ քերթողներ և արձակաբաններ անցած են, որ գրեթէ անկարելի եղած է գտնել գաղափար մը, տպաւորութիւն մը, որ չըլլայ ուրիշի մ'արձագանքը, ցոլացումը, յիշատակը: Շատ ժամանակէ ի վեր, արդէն գաղափարներու բովը պարպուած է: Կարծես այս մասին համար է իմաստունին ըսածն ալ. « Զոր խօսքիդ ոք և ասիցէ. Ահաւասիկ այս նոր է, — վաղ իսկ եղեալ է »: (ժողովուրդ, Ա.

10): Ո՛ր և է գրական գործի մէջ, շատ փոքր է հեղինակի մը բնածին գաղափարին մասը: Ինչպէս ազատելու է այս զըծախտութենէն: Արդէն իսկ Յունաց և Հռոմ մայրցւոց ժամանակ գանգատ մը կար մատենագիրներու խնդրութեան և նոր բան մը գտնելու դժուարութեան մասին: Գիտ. ըլիտոս Սամոսացին, Պարոկասն քերթած ենրու նախերգանքին մէջ, կը հնծէ թէ ինչու ուշ հասեր է: Վիրգիլիոս, իր Մշակականներու Գ. գրքին մէջ, ծածկաբար կը գանգատի գրական երկերու պատճառած խռչընդոտներու վրայ. իսկ Տիտոս-Լիւիոս կերպով մը կը վախէ, մտածելով նախընթաց « հուշակաւորներ » ու մասին, որոնց ոչ անունը, ոչ ալ գրքերը հասած են մեզ: Cailly կը տրտնջայ.

« Dis-je quelque chose assez belle?
L'Antiquité toute en cervelle
Me dit: Je l'ai dit avant toi.
C'est une plaisante donzelle;
Que ne venait-elle après moi?
J'aurais dit la chose avant elle ».

Դոնտոս քերականն ալ՝ Դ. դարու մէջ, կ'անիծէր զանոնք (Pereant illi), qui ante nos nostra dixerunt. « Ահ, որչափ դժուար է նոր բան մ'ըսելը » — կը հառաչէր օր մը Ուոթըր Սգրթ:

Եւ եթէ ուզենք ակնարկ մը միայն տալ ընդհանուր գրականութեան, փնտռելով նմանութիւնները, փոխառումները, կրկնութիւնները, օրինակութիւնները, անվերջանալի գործ մը սկսած կ'ըլլանք:

Ազգ մը կրնայ ունենալ իր յատուկ բնադրոշմը, իր տեղական ինքնուրոյնութիւնը, որ հողին ու կլիմային ժառանգական արդիւնքներն են: Չկայ սակայն ազգ մը, որ թալոյովիս անկախ մնացած ըլլայ օտարներու նմանութենէն: Գրական հետազոտութիւնը, ամէն քայլին, ցոյց կու տայ մեզ այն գաղտնի ազդեցութիւնները որ ազգէ մ'ուրիշ ազգ կը փոխանցին: Խորհրդաւոր շղթայ մը զանոնք իրարու կը զօդէ. և բարձրանալով լեզուներու աստիճաններէն

վեր, մարդ կը զարմանայ Հիւսիսային աշխարհի Հարաւայնոյն, Արեւելքի՝ Արեւմուտքին հետ ունեցած սերտ աղերսներու վրայ: Առանց ժամանակագրական սխալի մէջ իյնալու, հեղկաց Վիզվամիթրայի, իր Ռընու որդւոյն, փրակաթմայի և Վամատէվայի երգերը՝ նմանցուցած են Մովսեսի, Դաւթի և Իսրայելի ուրիշ հեղինակներու տաղերուն, որոնց մէջ, հաւասարապէս, նման գաղափարներով կը մեծարուի գերագոյն էակը և իր բազկին զօրութիւնը, ակնյայտի նմանութիւն կը տեսնուի թէ՛ սովորութեանց և թէ՛ գաղափարներու մէջ: Ամէն տեղ կը գտնուին հեղկական առակներուն հետքերը. ինչ ժողովրդականութիւն կը վայելէր, թէ Արեւելքի և թէ Արեւմուտքի մէջ, սոյն տեսակ գրութեան ամենահին հաւաքածոյն. — փունչարանքսն: Գալով իրենց դասական գրականութեան, ստոյգ գիտնէր որ բնածին գրական արժէքէ զուրկ էին: Իսկ յոյները շատ խղճահար չէին այս տեսակետի մէջ: Միւս կողմանէ, Հոմայ՝ իր զանազան դարերու մէջ ունեցած մտաւոր զարգացումը, միակ պայմանաւ էր, — յոյներու նմանիլ: Ըստ Լա Մոնի, փեղորս ուղեց լատինաց եղբորոսն ըլլալ, ինչպէս Վիրգիլոս՝ Հոմերոսը, Տերենտիոս՝ Մենանդրոսը, Որատիոս՝ Պինդարը: Ճշմարտութենէ բաւական հեռու պիտի մնայինք, սխալելու ալ բաւական մօտ, եթէ մեր գրականութեան շրջաններն ալ անարատ, անկախ նկատէինք: Մինչ քաղաքականօրէն պարսկական լուծը կը կրէինք, գրականութեան մէջ Հելլեններու կը հպատակէինք մինչեւ ժի դար: Այն գրութիւնները, որ ամբողջական թարգմանութիւններ չեն, կը կրեն նմանողութեան դրօշմը, աւելի կամ նուազ չափով. եղնիկը Եպիփանը կը սիրէ, Եղիշէն՝ Փիլոնը, Խորենացին՝ Եւսեբիոսը, Կալլիսթենը. համեմատաբար աւելի ինքնատիպ են Բուզանդն ու Փարպեցին, որ կ'ընտրեն անկանոն ըլլալ բայց անկախ: Միջին դարու մէջ, հելլենական նին հետ, արաբականը կը սկսի. ազդեցութիւն մը, որ սակայն, տեսական չեղաւ:

շնորհիւ, գլխաւորապէս, կրօնական խտրութեան: Վիքթոր Հիւգօ, Լամարդին, յանուն Գաղղիոյ՝ գրական աշխարհակալութիւններ ըրին ամենուրեք, ինչպէս Պայրըն՝ յանուն Անգղիոյ. գերմանացի խորհողները, ի կովկաս, գլխաւորապէս, գաղթականութիւն մը հաստատեցին, հպատակելով, փոխադարձաբար, կլիմայի և ցեղի օտար ազդեցութեանց:

Միջին դարու մէջ, ժոնկլէօրներն ու Դրուպատուները մեծ եռանդամբ կ'օրինակէին: Իսկ առականօսները՝ անաշխատ արտադրութիւններ կ'ընէին Արարներէ և Հրեաներէ տարածուած առասպելները հաւաքելով. — Անգղիական մատենագրութիւնը երկու դարոց ունի՝ մին՝ զուտ Անկլո-Պաքսոն, ինքնուրոյն, եռանդավառ միւսը՝ ժի դարու գաղղ. հեղինակներէ ծաղկած՝ յաճախ ցուրտ է, բայց ներդաշնակ, ու կրնայ կոչուիլ Անկլո-Գաղղիական: Ուստ խօսած պիտի չըլլանք, կ'աւելցնէ Նիզար, եթէ համարձակինք ըսելու, որ Փոտի և Տրայտնի հետեւողները՝ իրենց մէջ կրկնեցին գաղղ. յիշ դարու վերջապէս, մինչեւ ժի դար, գերմանական, սքանտինավեան ու սլաւ գրականութիւնը լի է նմանութիւններով: Մասնաւորապէս ուսանելը, կասկածել տուած են, երկար ժամանակ, թէ իրենք օժտուած էին ամէն տեսակ մտաւոր կարողութեամբ, բաց ի գիտէն, Հուսկ, «Եւրոպայի գլխաւոր մասնագրութեանց մէջ — կը խորհրդածէ Ֆերտինան Պրինցերի — երեք չորս հարիւր տարի է որ գաղափարներու առուտուր մը կայ »:

Բայց հարցում մը. պախարակելի է նմանութիւնը. — Պատասխաննիս շատ համարու է. Ո՛չ, Նմանութիւնը, այլ եւս, օրէնք մը դարձած է, ամէն տեղույ, ամէն ժամանակի համար: Պարզ բան մ'է: Երբ հանճարեղ, անմահ կամ միօրեայ հետք ձգող բանաստեղծներ՝ իրենց դարու զարմանքը և կամ, ինչպէս կ'ըսէ Ս. Բեռնարդոս, պաշտելին եղած են, հասարակաց մտքին վրայ կը ձգեն ներկ մը, որ զայն գունաւոր կը պահէ: Եւ յետոյ, « ինքնու-

բոլոր հեղինակը ան չէ, որ մէկու մը չէ նմանած, այլ ան՝ որուն մէկը չկրնար նմանիւ », ըսած է Շաթոպրիան: Շատ հեղինակներու ըով, նմանութիւնը ոչ միայն ծառայական բան մը չէ, այլ հարկաւոր օրէնք մը համարուած է: Ինչպէս Պատտոն, Կուինս, տիլիանոս, Լոնգինոս, շատերն ալ խոստովանած են, թէ դասական մատենագիրներու նմանիլը ապահով ճամբայ մըն է վսեմին հասնելու: Բնաւ մէկը մտաբերած չէ դարովիլու Ռասին, իր Iphigénieով Եւրիպիդէսի նմանած ըլլալուն: Արիստոն, որ գիտներու մասին՝ էն քաջերէն է՝ սիրած է նմանութիւնը: Շաթոպրիան՝ Միլտոնի մէջ ընկղմած է: Ինչպէս Էտ. Տէ-Ամիշլա՝ Մանծոնիի մէջ: Շահագրգի մէջ Պայրընը կը ճանչցուի, ինչպէս Պերն Պոռչեանցի մէջ՝ վերք Հոյաստանիի հեղինակը: Վիթթոր Հիւկո, Թիալով միշտ ինքնատիպ, յառաջ եկած է Շեքսպիրէն ու Ռոմանալօսէն: Ոկ. Թիէրի պատմիչ եղաւ Շաթոպրիանի Մարտիրոսներու Զ գերբը կարդալով: Եւ ո՞վ կրնայ պնդել, որ առանց Շաթոպրիանի՝ Միշլէն մը կ'ունենար Գաղղիան: Թէ ինչպէս դասական նմանութիւնը ինքնատիպ կը մնայ, զայն արդէն հաստատած է Ա. Շէնիէ: Հոմերոս՝ աշակերտ ունի իրեն՝ Վիրգիլ մը: Տանդէ նուազ մեծ չէ, հին մատենագիրներէ և զրուպատուներէ ներշնչուած ըլլալուն համար: Գալտէրոն, նշանաւոր Գալտէրոնը, չկրցաւ կենալ առանց նմանելու հին խորհրդախաղերու (Mistères): Նոյն իսկ Համիլթի հեղինակը՝ նմանութիւններ ունի միջին դարու բանաստեղծներու հետ: Ռաֆաէլ Հոլմինըզ ժամանակագիրը, (մ. 1580) օրինակի համար, Շեքսպիրի պատմական Թատրերգութիւններուն (ինչպէս King Lear, Macbeth, և այլն), զլիաւոր աղբիւրն է: (Հմտ. F. Laing, Hist. of Eng. Liter):

Վերջապէս, ըլլայ տկարութիւն կամ բորբոքումի օրինաւոր փափագ, ըլլայ կոյր հիացման մ'արդիւնք, նմանութիւնը ամէն կողմէն է Մարդիկ կը կարծեն թէ շատ զաղափարներ ունին. ընդհակառակն, ի-

րենց գիտներու տարածութիւնը բաւական սահմանափակ է: Ըստ արդի քննադատի մը, մարդիկ կը սիրեն նոյն բաները կրել կենել նորաբնոր ոճերու և գոյներու տակ ծածկած: Նիւթ մը ձեռքէ ձեռք կ'անցնի և այլ եւս մէկու մ'ալ չէ:

(Թարգմանաբար)

Հ. Ղ. ԲԵՒԿԵՆՍ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

ՏԻԲԵՐԻՍԻ ՆԱԽԱՎԱՐՆ

(Շարունակութիւն տես էջ 40)

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ԱՍԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հինց օր անցեր էր Դեկտտին Գոթթացիներուն բաւակը երթալէն ի վեր, և այս միջոցին Ալարիկոս պաշարուած վերուցեր էր, և արդէն սկսեց էին եւրեւնալ անոր հետանալուն ուրախալի արդիւնք: Երբն. վասն զի տոյն օրէ օր աւելի կը նուազէր, և ամէն ոք կը յուսար որ ժանտախտն ալ կամաց կամաց պիտի դադրի, քանի որ անկէպայ արդէն իր ընթացքը կատարեր էր այնչափ զոհեր հնձնելով: Դեկտտ Գոթթացիներու բանակէն դառնալէն վերջը՝ դեռ անգամ մը միայն տնէն դուրս ելեր էր, որպէս զի երթայ Հերոնիմոսին պատմէ իր ճամբորդութիւնն արդիւնքը: Սուրբ վարդապետն աղաչեց պատրիկին՝ որ վաղորդային չյայտնէ Ալարիկոսի մատնութեան լուրը, որով սատարիկ պիտի վշտանար ինդ օրիորդն: Դեկտտ լուռու մունջ կեցած՝ լսեց Հերոնիմոսին տուած գովեստը բարեպաշտ աղկան վրայ, և սրտին խորը ունեցած զայրոյթը զսպելով՝ խօսք մ'ալ չանցնեց բերենէ՝ որ տարակոյս ձգէր օրիորդին առաքիւնութեանց վրայ, որ իր աշխի խորագէտ և անպիտան աղկիկ մը կ'երեւնար:

Գոթթացիներու բանակէն դառնալուն հինգերորդ օրը, իրիկուան դէմ, Դեկտտ ուզեց տեսութեան երթալ Ալեքսա պատրիկոսէն: Երբ անդ պատրիկոսն անդ կ'արեւած էր, շամբան երթալու ատեն նա կը կրտէր ակռաները՝ մտածելով որ նորէն պիտի տեսնէ մատնչին քայրը. երբ պատրիկոսն այն տան առջեւը հասաւ՝ տեսաւ հոն Արգիսը, որ նոյնպէս կ'ուզէր այցելել պատրիկոսնայն, որպէս զի տեղեկութիւն տայ անոր չքաւոր ընտանիքի մը մասին:

Դեկտտ քաղաքավարութեամբ ողջունելով Նաւավարը՝ վեր ելաւ սանդուկէն, որ կը տանէր